

НЬЮ-ЙОРКСЬКИЙ МІФ У РОМАНІ «РЕГТАЙМ» Е. Л. ДОКТОРОУ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей поетики Едгара Лоуренса Доктороу як творця «нового» міфологізованого історичного минулого на прикладі роману «Регтайм». Зроблено спробу дослідити характер і способи міфологізації історії в творі. Зроблено висновок, що в романі «Регтайм» нью-йоркський міф письменника слугує відображенням картини епохи прогресу в американській історії.

Ключові слова: сучасна американська література, міф, міфологізація, історіографічна метапроза, постмодернізм, історичний роман.

«Міф Америки» у літературі США ХХ ст. відобразився у творчості багатьох письменників, які вбачали в сучасній їм дійсності втрату національної ідеї та духу, вгасання національної свідомості, властиву минулим поколінням [2, с. 542]. Гострота переживання цієї трагедії породжує тему відродження колишніх ідеалів, основних елементів американської національної ідентичності [1, с. 12].

Творчість Едгара Лоуренса Доктороу (Edgar Lawrence Doctorow 1931 р.н.) розглядається критиками як одне з найбільших досягнень сучасної американської літератури. Відомий своїм яскравим змалюванням американського життя ХІХ–ХХ ст. (зокрема Нью-Йорку), він вважається одним із найталановитіших, найамбітніших і найбільш шанованих американських романістів епохи постмодернізму.

У критиці творчість Е.Л. Доктороу привертала увагу таких відомих літературознавців, як Е. Варламова, Дж. Реберна, Г. Блума та ін. [1; 5; 6]. Але як у вітчизняному, так і в зарубіжному літературознавстві поетика ключового для всієї творчості Е.Л. Доктороу роману «Регтайм» («Ragtime», 1975р.) залишається не в повній мірі дослідженою. При цьому її усестороннє охоплення важливе для більш глибокого теоретичного осмислення особливостей цього тексту та розвитку світової літератури постмодернізму в цілому. Актуальність нашої статті зумовлена потребою проаналізувати специфіку жанру історіографічної метапрози на прикладі творчості Е.Л. Доктороу. Наукова новизна дослідження полягає в здійсненні аналізу роману «Регтайм» Е.Л. Доктороу з точки зору міфологізації історії в творі. Метою статті є виявлення особливостей поетики Е.Л. Доктороу як творця «нового» міфологізованого історичного минулого на прикладі роману «Регтайм». Завданням статті є дослідження характеру і способів цієї міфологізації. Об'єктом дослідження є роман «Регтайм» Е.Л. Доктороу. Предмет дослідження – міфологізація історії у згаданому романі.

Міфологізацією історії називають процес генерації художнього образу (вимислу) та його результат на базі реальних історичних подій [3, с. 2]. У суспільстві, у тому числі і в художній літературі, значну роль відіграють політичні міфи новітнього часу і міфи масової культури. В історії залишаються тільки факти, які відчув на собі народ. Коли історичний факт стає символом або легендою, можна сказати, що він входить у міфічний простір історії. Тоді він повідомляє нам про народ, до якого відноситься: як цей народ сприймає світ, які його цінності і кінцеві цілі. Вивчаючи історичну подію, людина завжди її міфологізує і, в результаті, міфологізація бере гору над історичними фактами. Під час міфологізації історичний факт виходить за межі просторово- часових рамок і стає образом, символом.

З початку 1970-х рр. Е.Л. Доктороу критикував «велику американську мрію» у своїх романах. Театралізованість американського життя, відображена в його романах, тісно пов'язана з руйнуванням «американського міфу». Традиційною темою його романів стає життя іммігрантів, а ідея Америки як Землі Обітованої висміюється.

Дія в романі «Регтайм» відбувається на початку ХХ ст., коли США стають світовою державою. У романі знайшли відображення прагнення наукових відкриттів того часу і накопичення багатства, віра у величезні можливості людини і соціальне безправ'я, корупція і тероризм. Серед персонажів роману чимало історичних постатей: Г. Форд, Дж. Морган, Е.

Голдман, З. Фройд, Г. Гудіні. Автор переосмислює канонічний образ цих знаменитостей, вносить у зображення історії чимало скептицизму та іронії, разом з тим виявляючи паралелі минулого з сьогоденням. Роман стосується теми скептичного ставлення до минулого і критики американського капіталізму. Також у творі постають питання про достовірність історичної белетристики, про співвідношення літератури й історії, в яких письменник бачить частини єдиного оповіді, причому література може стати «суперісторією».

Роман «Регтайм», як і інші кращі твори письменника, продемонстрував, за висловом критика М. Какутані, «магічну здатність Е.Л. Доктору викликати духів давно зниклого Нью-Йорка з пилу і туману історії» [14, с. 1]. «Регтайму» притаманний історико-метафоричний стиль. Роман щедро наповнений багатьма деталями і точними реаліями. Минуле на його сторінках буквально оживає. Але за історією завжди проглядає сучасне та актуальне.

Грунтуючись на реальних обставинах, Е.Л. Доктору будує, однак, не документальну, а художню оповідь, де поєднання точних історичних деталей та вимислу створює яскраву картину цілої епохи історії Америки через зображення життя мешканців Нью-Йорку, починаючи з 1900-х рр. до початку Першої світової війни. Г. Блум назвав «Регтайм» «захоплюючим романсом» [6, с. 7]: роман базується на музичній основі стилю регтайм.

Л. Хатчін розглянула цей твір і як роман політичний, в якому показана «деполітизація робітничого руху» і виявлені загальні риси американської історії початку століття і шістдесятих років [10, с. 12]. Критика звинувачує Е.Л. Доктору в «цинічному ставленні» до історії й американських міфів, але автор, говорить Л. Хатчін, створив свій міф про Америку, а не писав підручник історії. Ф. Джеймсон трактував роман як музичну комедію, своєрідну «поп-історію» Нью-Йорка [12, с. 225].

На наш погляд, у «Регтаймі» передається дух століття через зображення життя мешканців Нью-Йорку: «Because like all whores you value propriety. You are creature of capitalism, the ethics of which are so totally corrupt and hypocritical that your beauty is no more than the beauty of gold, which is to say false and cold and useless. And though the newspapers called the shooting the Crime of the Century, Goldman knew it was only 1906 and there were ninety-four years to go» [7, с. 34] («Так як і всі хвойди, ти цінуєш приватну власність. Ти – створіння епохи капіталізму, етика якого повністю корупційна та впевнена, що твоя краса є не інакше, ніж краса золота, штучного, холодного та непотрібного. І хоча в газетах пишуть про злочин століття, Голдман знала, що це тільки 1906 рік і дев'яносто чотири роки попереду») (пер. А.К.). Міфологізоване здійснення «американської мрії» висвітлюється на прикладах долі Татка, Г. Форда та Дж. Моргана. В основі сюжету лежить ідея взаємозамінних компонентів. За Е.Л. Доктору, в економічній історії Америки ця ідея реалізується Г. Фордом, в культурній – Татком. Г. Форд максимально механізує працю робітників, тому самих робітників сприймає як легко замінні механізми. Саме цим Г. Форд привернув до себе увагу фінансиста Дж. Моргана, який побачив у Г. Форді те, що відчував у собі самому: «щось від фараонів». Величезна кількість однакових автомобілів, виготовлених на заводах Г. Форда, як і кількість копій фільмів, знятих Татком, не тільки свідчить про зростаючий добробут авторів обох проектів, але й про реалізацію «ідеї тождественності». Форд і Морган уособлюють американську мрію в її квінтесенсній формі, але їх домінування в суспільстві спричинює опір бідних службовців і чорношкірих.

Для Татка взаємозамінними виявляються не тільки актори в його фільмах, але і члени сім'ї. Від своїх батьківських функцій в романі відсторонюються двоє батьків і дві матері. Татко сам замінив доньці мати, потім ці функції взяла на себе його нова дружина. Втручання першого секс-символу Америки Евелін Несбіт в життя дівчинки Татко не потерпів, оскільки її поява була не ним режисована. Зате як актриса у його фільмах вона дуже підійшла. Важливо, що до роботи в кіно вона на сцені танцювала регтайм. Саме тому вона присутня в романі до останньої сторінки, хоча головний герой, виконавець регтайму на піаніно, зник з тієї причини, що його роль відігравали інші. Автомобілі, кіно і музика, їх багатофункціональність і взаємодія виконують в романі сюжетну і композиційну функції. Ці образи-символи у сукупності створюють художній міф тогочасної дійсності Нью-Йорка та всієї Америки.

Художня своєрідність роману «Регтайм» дозволяє бачити в ньому «замасковану біографію» (термін Ж. Женетта). Включення автором себе в історію ХХ ст. викликає особливий інтерес до образу оповідача в романі. Оповідь у романі ведеться від імені дитини, а «ідеологічний ко-

ментар» дає письменник, який міфологізував своє дитинство на тлі міфологізації історії своєї країни.

Змальовуючи еру регтайму, Е.Л. Доктороу пише: «history was no more than a tune on a player piano» [7, с. 55] («історія була не більш ніж мелодія для гри на піаніно»). Америка залишилась культурою в русі, країною, де американська ідентичність ніколи не була статичною. Літературний критик Л. Фідлер вважає, що бути американцем означає «чітко уявляти долю, а не наслідувати її» [9, с. 89]. Так, у романі «Регтайм» уявна країна нагадує динамічну карточну гру з перемішаними історичними подіями і вигаданими результатами цих подій.

За критиком Д. Ембліджем, «Регтайм» демонструє, що «прогрес є ілюзією та історією повторення» і що з самого початку роману присутня «одна емоційна постійна надія» на краще життя, яку дослідник називає «прокляттям» [8, с. 398–400]. У насиченому історією творі присутні дати трьох загальновідомих історичних подій: підкорення Північного полюса американцями у 1909 р., страйк у Массачусетсі в 1912 р., загибель британського лайнера «Лузітанія» у 1915 р. від німецької торпеди. На наш погляд, історичні факти «ери прогресу» ретельно відібрані в романі, щоб показати поступове перетворення США у провідну світову державу. Англійський дослідник Дж. Реберн вважає, що для письменника період 1900–1920 рр. є ключовим для розуміння історії культури Америки ХХ ст., оскільки регтайм передбачив еру джазу як домінуючу в культурі цілого століття [5, с. 44].

Таким чином, у романі «Регтайм» Е.Л. Доктороу зайняв позицію історичного ревізіоніста, запропонувавши нову схему періодизації культурної історії ХХ ст., яка переглядає розуміння минулого. Увага автора до таких другорядних для історії персонажів, як Колхаус або Татко, Гаррі Гудіні або Молодший Брат Матері контрастує з нормами історичної інтерпретації цього періоду. Адже для професійних істориків емблемою «ери прогресу» є президенти Теодор Рузвельт і Вудро Вільсон, чия політика зробила суспільство більш демократичним. Прийнято вважати, що такі перетворення стали можливі завдяки досягненню суспільної згоди про переваги еволюційних змін над революційними. Але жодне з досягнень американської демократії не знайшло відображення в концепції цієї епохи автором роману. Замість картини знайденої згоди в романі вирують конфлікти між чорними і білими, капіталом і працею, чоловіками і жінками, бідними і багатими, і в цих конфліктах – ключ до розуміння американської історії. Замість величного розгортання реформ, які роблять суспільство більш справедливим та демократичним, зображується суспільство, в якому основні питання економіки і права не стосуються фінансиста Моргана, сильнішого за уряд США. У творі головними героями є не середній клас, що підтримує реформи уряду, а аутсайтери і дисиденти, такі як Колхаус та Емма Голдман. Тому замість історичного оптимізму, викликаного американським «прогресом», Дж. Реберн бачить в романі іронічний скептицизм Е.Л. Доктороу з приводу того, чи можливий прогрес взагалі, принаймні, без фундаментальних змін у соціальній, економічній і політичній сферах. Цю саркастичну точку зору виражають найбільш принципові герої роману: Колхаус Уокер зрадницьки вбитий, товариші його розбіглися, Емма Голдмен депортована, а переконаний соціаліст «кінобарон» Татко перетворився на свою повну протилежність, ставши аристократом. Дж. Реберн приходять до висновку про те, що, на відміну від професійних істориків, Е.Л. Доктороу бачить в ері регтайма «не грядку для вирощування прогресивних реформ», а предтечу бунтарських шістдесятих [5, с. 44].

У газеті «Нью-Йоркер» П. Каел пише: «Це буфонада про картонні обриси у нашій свідомості фігури з фільмів, новин, популярної преси, мрій та історії, які зібрані до купи. Доктороу здійснив віртуозну гру з цими уривками – гру, яка залежить від того, чи має читач таку ж багату уяву як і автор» [13, с. 178]. Називаючи роман «елегантною книгою про гангстерів», П. Каел підкреслює, що Е.Л. Доктороу зобразив американську історію як «впевнену гру, яка перевіряє нашу здатність відрізнити факти від вигадки. Як колись сказав Вольтер: «Історія – це гра, в яку ми граємо з мерцями» [13, с. 178]. Отже, роману «Регтайм» притаманні загальні риси, характерні як для початку століття, так і для шістдесятих, а саме: політична істерія, утопічний радикалізм при помітному зростанні добробуту і, найважливіше, вихід на політичну арену нових соціальних груп американців: по-перше, євреїв-іммігрантів, по-друге, афроамериканців. Пародіюючи традицію зображення Америки на початку ХХ ст., за допомогою перерозподілу функцій головних героїв у сюжеті роману спостерігається, як ера

регтайма змінилася ерою кінематографа. У рік створення роману (1975 р.) регтайм як музичний твір став знову популярний в Америці.

На нашу думку, «Регтайм» ставить під сумнів достовірність історичних документів, міфологізуючи історичні факти. Е.Л. Доктороу створив свій міф про Америку початку ХХ ст. Замість реалістичної картини того періоду зображується різнобарвний пастіш, художня хроніка, яка нагадує кіномистецтво. Слід зазначити, що в романі іронічно зіставляються опозиції: Форда і Моргана з Голдман і Букер Т. Вашингтон, промислову мрію Форда з Татковою мрією іммігранта витягти доньку з бідності, автомобілі Форда з кінематографом Татка, які є результатами взаємодії мистецтва і технологій. Також порівнюються лахміття Колхауса з водевілем, на якому Евелін Несбіт збирає тисячі людей. Чоловік Несбіт, Гарі Тоу, вбив її коханця, архітектора Стенфорда Вайта. Цей так званий злочин століття робить з неї на деякий час справжню знаменитість. Молодший Брат спочатку закохується в неї, але коли вона йому відмовляє, перетворюється на політичного бунтівника, революціонера. Трюк-визволення Гарі Гудіні стає метафорою визволення кожного успішного іммігранта.

Проведене дослідження дозволило визначити, що в романі «Регтайм» нью-йоркський міф Е.Л. Доктороу слугує відображенням картини епохи прогресу в американській історії. Твір проникнутий співчуттям до нестабільних політичних поглядів періоду початку ХХ ст. і належить до постмодернізму, який згідно з Л. Хатчін «денатуралізує деякі з домінантних особливостей нашого способу життя» [11, с. 65]. У «Регтаймі» чітко відчувається ритм того часу шляхом зображення долі персонажів різних соціальних верств населення Нью-Йорка. Міфологізація історичного минулого поєднується з ігровим началом та пильною увагою до соціально-економічних процесів. Поєднання правди та вигадки, гра історичними та культурними реаліями, стильова своєрідність прози Е.Л. Доктороу, змістовна глибина творів, різнобарвність та багатоплановість персонажів можуть слугувати предметом для подальших досліджень творчості письменника.

Література

1. Варламова Е. Образ Америки в литературе США первой половины XX века : дис. ... канд. филол. наук / Е. Варламова – Казань, 2010. – 213 с.
2. Вунд В. Мир и религия / В. Вунд. – М. : Эксмо, 2002. – 846 с.
3. Додола Э. Героический миф о Чапаеве / Э. Додола // Новый Взгляд. – 2007. – № 11. – С. 2.
4. Мелетинский Е. Миф и двадцатый век / Е. Мелетинский // Избранные статьи. Воспоминания. – М., 1998 – С. 421.
5. Рэберн Дж. «Рэгтайм» Э.Л. Доктороу и американская история культуры / Дж. Рэберн // Воображаемое прошлое Америки. История как культурный аспект : матер. III летней школы американистики в МГУ 2000 г. – М. : МАКС Пресс, 2001. – С. 41–45.
6. Bloom H. E.L. Doctorow's Ragtime / H. Bloom. — Philadelphia : Chelsea House Publishers, 2004. – 105 p.
7. Doctorow E.L. Ragtime / E.L. Doctorow. – New York : Random, 1974. – 111 p.
8. Emblidge D. Marching backwards into the future : Progress as Illusion in Doctorow's novels / D. Emblidge // Southwest Review. – 1977. – P. 398–405.
9. Fiedler L. Literature as an institution : the view from 1980 / L. Fiedler // English literature : opening up the canon. – Baltimore : J ohn Hopkins University Press, 1981. – P. 89.
10. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction / L. Hutcheon. – New York : Routledge, 1988. – 268 p.
11. Hutcheon L. Narcissistic Narrative : the Metafictional Paradox / L. Hutcheon. – London and New York : Methuen, 1984. – 168 p.
12. Jameson F. Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism / F. Jameson. – Durham : Duke UP, 1991. – 438 p.
13. Kael P. The current cinema : the swamp / P. Kael // New Yorker. – 1981. – November 23. – P. 176–185.
14. Kakutani M. How did they end up that way? / M. Kakutani // New York Times. – 2009. – August 31. – P. 1.

Кравченко А. С. Нью-йоркский миф в романе «Регтайм» Э. Л. Доктороу

Аннотация. В статье рассматриваются особенности поэтики Эдгара Лоуренса Доктороу как творца «нового» исторического прошлого на примере романа «Рэгтайм». Сделана попытка определить характер и способы мифологизации истории в произведении. Сделан вывод, что в романе «Регтайм» нью-йоркский миф писателя является отображением картины эпохи прогресса в американской истории.

Ключевые слова: современная американская литература, миф, мифологизация, историографическая метапроза, постмодернизм, исторический роман.

Kravchenko A. New York myth in the novel «Ragtime» by E. L. Doctorow

Summary. The article deals with the study of poetics peculiarities of Edgar Lawrence Doctorow as the creator of „new” historical past in the novel „Ragtime”. The author attempts to determine main characteristics and ways of history mythologisation in the novel. It is concluded that in the novel „Ragtime” New York myth by E.L. Doctorow reflects the panorama of American era of progress.

Key words: modern American literature, myth, mythologisation, historical metafiction, postmodernism, historical novel.